

KANDIDÁTUSI ÉRTEKEZÉSEK VITÁI

1971. május 5-én folyt le NAGY SÁNDOR, a neveléstudományok doktora elnökletével VENDÉGH SÁNDOR „Az általános és szakmai művelődési anyag korszerű tartalma, aránya, kapcsolata a szakközépiskola tantervében” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitája.

A jelölt a téma tudományos feldolgozását azzal indokolta, hogy a tudományos-technikai forradalom korszakában növekvő jelentősége van a szakmai képzést nyújtó iskolának. Jelenleg 1938-hoz viszonyítva négyszer annyi tanulót képeznek szakmai képzést nyújtó iskoláinkban. Ezek az iskolák váltak a népgazdaság szakképzett munkaerő-utánpótlásának fő forrásává. A jelenlegi szakmai képzés elméleti-pedagógiai megalapozásának hiánya a szakoktatás korszerűségét, hatékonyságát és továbbfejlesztését veszélyezteti. A jelölt munkájának megszervezésekor feltételezte, hogy

- a szakközépiskolákban megvalósulhat a marxi értelemben vett termelőmunka és oktatás összekapcsolása,

- ennek az összekapcsolásnak jelentős nevelőhatása van,

- a fizikai termelőmunka és a tanulás célszerűen megtervezett váltakozása kedvezően járulhat hozzá ahhoz, hogy a tanulók eredményesen sajátítsák el mind az általános, mind a szakmai művelődési anyagban megjelölt ismereteket.

A jelölt kutatómunkáját egy meghatározott típusú szakközépiskolában végezte (amely azonban lehetőséget nyújtott a kérdés általános vizsgálatára), széles körű irodalomkutatás és forrásanyag-feldolgozás alapján óraterveket, tanterveket és jogszabályokat vetett egybe, s mindezt kiegészítette saját belföldi és külföldi tapasztalatainak feldolgozásával.

Az értekezés bemutatja, hogy a szakképzés rendszere nemcsak a gazdasági-műszaki fejlődéssel, tudományos haladással, hanem a társadalmi viszonyok egészének szocialista fejlődésével és magának az embernek mindenoldalú fejlődésével is dialektikus kölcsönhatásban áll. Értekezésében részletesen foglalkozik a tananyagkiválasztás és elrendezés elveivel, az iskolarendszer továbbfejlesztésének irányelveivel a szakképzés szemszögéből, tisztázza azokat az igényeket, amelyek a szocialista társadalmi rendben a szakközépiskolai neveléssel szemben lehetségesek. Mindezek alapján fogalmazza meg tudományos következtetéseit.

FALUDI SZILÁRD, a neveléstudományok kandidátusa mint opponens rendkívül szükségesnek tartja a téma feldolgozását, hiszen a szakképzés vonatkozásában eddig tudományos munka nálunk még nem készült. Az értekezés értékei közül újszerűnek tartja annak a szemléletmódnak a következetes érvényesítését, amely a szakoktatást is embernevelésnek tekinti és az általános pedagógiai követelményrendszert nem választja el, hanem összekapcsolja a szakoktatás specifikus követelményrendszerével. Tudományosan megalapozott a jelöltnek az az igénye, hogy olyan szakmunkásokat kell iskolarendszerünkben képezni, akik széles körű műszaki alaptudással rendelkeznek, erőteljes szakmai-elméleti képzés következményeként.

Elfogadható a jelölt megállapítása a specializáció kérdésének újszerű értelmezésében, helyes az a törekvése is, hogy disszertációjában alapelveket kíván megfogalmazni a szakközépiskola tantervi anyagának kiválasztására.

Az opponens a dolgozat pozitívumai mellett megjegyezte, hogy a nyugati iskolareformok megítélésében a dolgozatban ökonomista tendencia érvényesül; a szakképzés és embernevelés kapcsolatáról szóló egyes megfogalmazások leegyszerűsítve, egyoldalúan jelentkeznek; ilyen leegyszerűsített, amikor a jelölt a szakközépiskolákban nyújtott ismeretek értékét végül is egyetlen princípiumhoz, a tudományos világkép kialakításához köti. Helytelennek tartja az opponens, hogy a szerző a követelményrendszer feldolgozásakor előbb az óratervi keretekkel és arányokkal foglalkozik, s csak ez után a tartalommal. Helyesebb lett volna a követelményrendszerből kiindulva térni át a tartalom körvonalazására.

GORDOS ISTVÁN opponens, a neveléstudományok kandidátusa szintén nagyra értékeli a téma-választást. Helyesnek tartja, hogy a jelölt a feldolgozás során bemutatja az általános és szakkép-

zés összefonódását és egységes folyamatát, azzal a feltételezéssel, hogy mindez lehetővé teszi a tanulók általános és speciális képességeinek fejlesztését, személyiségük optimális fejlődését. A jelölt helyes hipotézisekből indul ki, s célravezető módszerekkel dolgozik. Bár a hipotézisek tapasztalati igazolására nem vállalkozott, de kidolgozta a tantervi ellenőrzés metodikáját, amely segítséget nyújt a szisztematikusan megtervezett értékelés eredményes elvégzéséhez. Emellett volna azonban a dolgozat értékét, ha a jelölt kritikailag elemezte volna témája szemszögéből a Horthy-rendszer művelődéspolitikáját is.

A jelölt elfogadhatóan bizonyítja, hogy eddig az általánosan megfogalmazott célok és feladatok nem adtak elég támaszt a szakképzés gyakorlatához, ezért meg kell fogalmazni a személyiségfejlesztés programját, amely megfelel a társadalmi célkitűzésnek. Érdeme a dolgozatnak az is, hogy mélyrehatóan elemzi az iskolarendszer továbbfejlesztésének irányelveit és levonja a szükséges következtetéseket. Egyetért a jelölttel abban, hogy minden szakképzés alapja az általános képzés, s hogy az általános és szakmai műveltségi anyag tartalmát és főbb arányait az általános és differenciált cél- és feladatrendszer határozza meg.

A bíráló bizottság zárt ülésén az alábbi határozatot hozta:

A jelölt értekezésével új, alapvetően fontos problémakör jelentkezett az akadémiai disszertációs viták sorozatában: a szakoktatás, ezen belül a szakközépiskola problémaköre. A téma fontosságát jelzi, hogy az általános iskola 8. osztályát végzett fiataloknak 75%-a szakmai képzésben részesül, továbbá az a körülmény, hogy a tantervelmélet a didaktika egyik legbonyolultabb fejezete.

A disszertáció konkrét kutatásai arra irányultak, hogy az általános és szakmai művelődési anyag tartalmának, arányának és kölcsönös kapcsolatának jelenlegi állapotát a szakközépiskola céljával és feladataival összefüggésben vizsgálja. Eközben bemutatja az általános és szakképzés összefonódását és egységes folyamatát azzal a feltételezéssel, hogy mindez lehetővé teszi a tanulók általános és speciális képességeinek fejlesztését, személyiségük optimális alakulását.

A jelölt e bonyolult, sokágú témát egy igen érdekes kérdéscsoport területén kívánta megragadni, amely nagy felkészültséget, széles látókört, jelentős elméleti erőfeszítést igényel. A disszertáció eredménye a témaválasztáson túl annak a szemléletmódnak az érvényesítése, amely a szakoktatást is embernevelésnek tekinti és az általános pedagógiai követelményrendszert összekapcsolja a szakoktatás specifikus követelményrendszerével.

Lényeges eredmény annak a ténynek a bizonyítása is, hogy a szaktárgyak jelentős mértékben szolgálják az általános képességek fejlesztését, viszont az általános képességek fejlettségi szintje jelentős funkciót tölt be a szakképzés eredményességében és színvonalában. Korszerűnek tekinthető a specializáció értelmezése is. Ez ugyanis nem szűk szakmai jellegű képzést jelent, hanem a rokonszakmák csoportjára irányuló képzést. Ennek tisztázása közoktatási szempontból is igen jelentős, hiszen a technikai technológiai eljárások (tantárgyak) gyorsabban változnak, mint az alapjukat képező általános műszaki, illetve természettudományos összefüggések.

Az értekezés hipotézisének tapasztalati igazolása még további kutatások feladata. Vita merült fel a szakközépiskolák közös művelődési anyagának bizonyos differenciálása tekintetében, valamint a nyugati szakoktatási törekvések értékelésében. A jelölt a nyilvános vitában elfogadhatóan védte meg álláspontját.

*

A Tudományos Minősítő Bizottság 1971. június 17-re tűzte ki OROSZ SÁNDOR „A fogalmazástechnika mérésmetodikai problémái és országos színvonala” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját, BALOGH ISTVÁN a neveléstudományok kandidátusa elnökletével.

A jelölt értekezésében metodikát kívánt kidolgozni a fogalmazástechnikában elért eredmények mérésére. Az általános és középiskolai fogalmazástanítás eredményei véleménye szerint nem kielégítőek; nem tisztázott, hogy mi tanítható és mi tanítandó a fogalmazásban. Disszertációjában a nyelvi eszközök segítségével objektívvá fordított személyiségtartalmat jelöli a fogalmazás szóval, a kifejező eszközrendszer funkcionáltatása a fogalmazó tevékenység, a fogalmazó tevékenység műveletrendszere pedig együttesen a fogalmazástechnika. Külön kutatási feladatként kezelte a fogalmazástechnika mérésmetodikájának kidolgozását.

A jelölt értekezésében megkísérelte meghatározni a fogalmazástechnika műveleteit. Véleménye szerint 18 fogalmazástechnikai műveletet lehet elkülöníteni: 1. A témához tartozó tényanyag összegyűjtése és szelektálása. 2. A megfelelő fogalmak kiválasztása. 3. Ítéletalkotás. 4. Ítéletkapcsolás, következtetés, argumentáció. 5. A szerkesztés elvének megválasztása, az anyag ennek megfelelő elrendezése. 6. Bekezdésekre tagolás. 7. A mondatok megszerkesztése. 8. A mondatokon belüli szerkezetek megformálása. 9. Egyeztetés a mondatokon és a szakaszokon belül. 10. A logikai és a grammatikai következetesség biztosítása. 11. A helyes viszonyító elemek kiválasztása. 12. Megfelelő szavak megválasztása. 13. Helyes szórend kialakítása. 14. A toldalékok helyes használata. 15. Megfelelő képhatású kifejezések alkalmazása. 16. A szavak szelektálása. 17. A mondatok szelektálása. 18. A szóismételek kiküszöbölése.

Mivel a jelölt fejlődésmérést végzett, ezért a „metszetek”-ben történő mérést alkalmazta, arra törekedve, hogy az eredmények minél inkább általánosíthatók legyenek a fogalmazási alap-típusokban. A kapott eredményeket táblázatokba és grafikonokba foglalta s mindezek alapján vont le következtetéseit. Részletesen foglalkozott értekezésében az átlagos eredmény alakulásának vizsgálatával, végül összefoglalta a gyakorló pedagógusok által is végezhető méréseket.

KELEMEN LÁSZLÓ, a pszichológiai tudományok doktora, opponensi véleményében kifejti, hogy a jelölt kevés tudományos-előzményre támaszkodhatott kutatásai során. Kifejezetten új tudományos eredményt ért el az országos színvonal mérése és a mérés módszerének kidolgozása terén. Legfőbb értéke a dolgozatnak az, hogy egzakt metodikát dolgozott ki a fogalmazástechnika színvonalának mérésére. Az értekezés jelentős értéket jelent a neveléstudomány számára.

Nem tartja azonban megfelelőnek a „fogalmazástechnika” kifejezést: helytelen itt technikáról beszélni, amikor bizonyos fokú alkotó tevékenységre kell a tanulókat nevelni. A fogalmazó tevékenység struktúrájáról adott modell az opponens szerint leegyszerűsített, kívánatos lenne egy tagoltabb struktúra felvázolása. A mérés során helyes volt-e csupán a hibákat számba venni? Ugyanakkor hiányzik az értekezésből az oktatás módszerével foglalkozó rész, pedig a fogalmazástechnika országos színvonala döntően az oktatási módszer függvénye.

KISS ÁRPÁD, a neveléstudományok kandidátusa, opponensi véleményében hiányolja, hogy a fogalmazástechnikának nincs külön érdemjegye, illetőleg a szerző nem állapította meg a dokumentumok alapján az életkorok, fejlődési szakaszok vagy iskolai osztályok szerint azokat a követelményeket, amelyek a feladatok körülhatárolásánál, különösen pedig az értékelésnél mint kritériumok számításba veendőek. Hiányként említi azt is, hogy a jelölt nem fogalmazta meg azt, hogy a különböző életkorú tanulóknak fogalmazás címen kiadott feladatot mint munkát vagy mint pedagógiai teljesítményt fogja-e fel. Kétségei vannak a levont következtetések általánosíthatóságában is.

A jelölt válaszában az opponensek kritikai észrevételeit elfogadta, véleménye szerint több észrevétel az értekezés egyes részleteinek pontatlan fogalmazásából fakadt.

A bíráló bizottság zárt ülésén a következő határozatot hozta:

A jelölt az ún. fogalmazástechnika mérésére új, viszonylag egzakt eljárásrendszert dolgozott ki. Alapvető műveletekre bontással sikerült módszerrel találni a számszerű mérésre. Ennek alkalmazásával felmérte a fogalmazástechnika országos helyzetét, amely nyugtalanító hiányosságokat jelez. A dolgozat kritikai észrevételei a vizsgálat keretei között általában helytállóak. Több ponton rámutatnak az oktatásban észlelhető egyenetlenségekre.

A jelölt kiválóan ismeri a korszerű matematikai-statisztikai számítási módszereket és azokat tudományos igényességgel használta fel egy meghatározott pedagógiai területen.

A fogalmazástechnikai műveletek elkülönítése és elkülönítetten való értékelése, a mennyiségi mutatókba való áttétel, ezek alapján érdemjegyek megállapítása és a kiegészítő vizsgálatok nem ellenőrzött következtetései a vizsgálati módszerek további tökéletesítését kívánják.

A nyilvános vitában a következő kérdések merültek fel: a fogalmazástechnika fogalmának használata; a tantervei követelmények elégségesek-e, alkalmasak-e a mérések alapjául; van-e fejlődés a fogalmazástechnikában az általános iskola 5. osztálya és a középiskola 4. osztálya között; időszerű-e a kvantitatív mérések általánosítása a pedagógiai gyakorlatban

A jelölt a vitában felmerült kérdésekre kimerítő és kielégítő választ adott.

1971. június 21-én védte meg HORVÁTH LAJOS „A közösségi tevékenység erkölcsformáló hatásának biztosítása a 10—14 éves tanulók nevelése folyamatában” című kandidátusi értekezését. A bíráló bizottság elnöke SZARKA JÓZSEF, a neveléstudományok doktora volt.

A jelölt témájának feldolgozása során azt vizsgálta, hogy milyen ismérvekkel kell rendelkeznie a közösségi tevékenységnek ahhoz, hogy maximálisan fejtsse ki erkölcsnevelő hatását. Abból a feltevéseből indult ki, hogy az erkölcsi követelmény elfogadásának kritériuma az, hogy a tanulók felismerjék a követelmények objektív voltát. Ahhoz, hogy a követelmény objektív legyen, az szükséges, hogy az szorosan kapcsolódjon társadalmi életünkhöz, tevékenységünkhöz. A jelölt értekezésében meghatározta a közösségi tevékenység fogalmát; e tevékenység hatékonyságának feltételeit, a tevékenységi rendszer kialakításának módozatait, a tevékenység rendszerre válásának fontosabb mozzanait. Végül kutatási eredményei alapján általánosítható következtetéseket állapított meg.

SZÉKELY ENDRÉNÉ, a neveléstudományok kandidátusa, mint opponens rámutat arra, hogy a jelölt témája nagy fontosságú, több szempontból is jelentős, hiszen a gyermek erkölcsi fejlődése, kommunista erkölcsi és jellemvonásai a céltudatos, szervezett közösségi életben teljessének ki. A téma feldolgozása rendkívül bonyolult, mert az erkölcsi tulajdonságok szorosan hozzákapcsolódnak a gyermek egész személyiségének fejlődéséhez. Éppen ezért a közelítésnek csak egy módja lehetséges, mégpedig az, hogy az erkölcsi fejlődés folyamatát dialektikusan, a közösségi és egyéni fejlődés egységében és kölcsönhatásában kell vizsgálni. A jelölt induktív úton vizsgálja

a közösségi tevékenység rendszerét. A tevékenységrendszer vizsgálata elszakad az iskolaközösségek fejlődésének vizsgálatától, s ez hiányosság. Hiányolja az opponens azt is, hogy a téma tudományos előzményeként ismertett makarenkói közösségi nevelés, közösségi tevékenység bemutatása leíró jellegű, hiányzik az értékelés, hiányzik a kritikai elemzés.

Érdeme a dolgozatnak, hogy a jelölt bizonyítottan tárja az olvasó elé azt a tényt, hogy a közösségi nevelésben, a tevékenység megszervezésében úgyszólván az egész iskolai életben ugyanazok a világnézeti-politikai és erkölcsi elvek, normák érvényesülnek, amelyek a felnőtt társadalom legjobb közösségeiben is hatnak. Tehát a legjobb tulajdonságokat, amelyek a felnőtteknél is megtalálhatók, ki lehet fejleszteni a gyermekeknél is. A tevékenységrendszerben érvényesülnie kell a pedagógusok céltudatos munkájának, úgy, hogy a gyermekközösségek és a pedagógusközösség adja az egységes rendszert. A közösségi tevékenységrendszer erkölcsfejlesztő hatásának külső és belső feltételeit pedagógusi tapasztalataira támaszkodva helyesen vizsgálja a jelölt, helyesen mutat rá az e téren jelentkező fogyatékosságokra, a feltárt tények és adatok azonban sokkal mélyebb következtetések levonására is lehetőséget adtak volna.

PETRIKÁS ÁRPÁD, a neveléstudományok kandidátusa opponensi véleményében kiemeli, hogy a tevékenység rendszerre fejlesztésének bemutatása alkotja a kandidátusi értekezés legsikeresebb részét.

A közösségi tevékenységi rendszer központi kérdése a tanulás. Ebbe a tevékenységi rendszerbe helyesen illeszkedik be a munka a szerző gondolatmenetében, hiszen ezzel lehet elősegíteni a közösség erkölcsi, politikai nézeteinek formálódását. A munka szerepének hangsúlyozásával helyes lett volna a képesség szerinti munka erkölcsi jelentőségéről szólni. Elismerést érdemel a játék funkciójának bemutatása e rendszerben, a játékhoz kapcsolva mutatja be a jelölt a sporttevékenység szerepét is. Emelte volna a dolgozat értékét, ha a jelölt körülhatárolta volna a közéleti tevékenység fogalmát. A tevékenységi rendszer kialakításának feltárásában az opponens az alábbi vizsgálati eredményeket emeli ki:

1. Nyomatékosan aláhúzza és kellően igazolja a jelölt, hogy „a tanulói önkormányzat szisztematikus fejlesztése nélkül nem hozhatunk létre hatékony tevékenységi rendszert.”

2. Fontos elvként kimunkálta a tevékenység ökonómiájának gondolatát.

3. Jelentős annak bemutatása is, hogy a tevékenységi rendszer átstrukturálódása a közösségi élet eredménye s fejlődésének állandó kísérőjelensége.

4. A tevékenység rendszerén belül az iskolai szintű tevékenységnek elsődleges szerepe van.

5. Kiemelendő a folyamatos és az akciótevékenység közötti dinamikus átmenetek elemzése.

6. A tevékenységrendszer pedagógiai szempontjainak kidolgozása.

A bíráló bizottság zárt ülésen a következő határozatot hozta:

A jelölt aktuális, mind a nevelélmélet, mind az iskolai gyakorlat számára értékes témát dolgozott fel. Az erkölcsformálást a közösségi mozgás oldaláról közelítette meg s a közösségi tevékenység állandó és mobil elemeinek ötvözetével adott modellt a 10—14 éves korúak neveléséhez. Széles empirikus anyagból leszárt általánosításokkal tárta fel a szocialista erkölcsi normák, követelmények belsővé válásának feltételeit a tanulói tevékenység rendszerre szervezésében.

Kiemelendő kutatási eredményei: annak a megállapítása; hogy az iskolaközösség tevékenységének erkölcsi hatása elvi megegyezést követel a szocialista társadalom és a gyermekközösség megszervezésében; a közösség struktúrájának differenciálódása és integrálódása megalapozza a tanulók erkölcsi fejlődését; a tevékenység rendszerre fejlődése a fejlesztés és a szervezés ökonómiáját sokoldalúan igazolja; az életkori rétegződési adatokra vonatkozó vizsgálatai szerint a tanulói közösség fejlődése szempontjából a 6. osztály tekinthető a legkritikusabbnak.

Az erkölcsi nevelés folyamatának a közösségi tevékenység oldaláról való megközelítése a gyakori analitikus mód mellett intenzív és extenzív vizsgálatok egyesítésével, komplex módon közelítette meg. Elkerülve a szociológizáló és pszichológizáló módszerek egyoldalúságát, sikeresen törekedett alkalmazni a vizsgálat tárgyával egyedül adekvát megközelítési módot. Vizsgálatai széles induktív bázisra (91 osztály, mintegy háromezer tanuló) építette. A következtetések levonására ez elégséges alapnak bizonyult.

A nyilvános vitában vitatott kérdések: Statikusan vagy dinamikusan kell-e értelmezni azt a megállapítást, hogy a közösségi élet megszervezése során ugyanazokat a világnézeti, erkölcsi, politikai elveket érvényesítjük, amelyek a felnőtt társadalomban érvényesülnek. — A szerző megállapításai a közösségi tevékenység erkölcsformáló hatásáról milyen mértékben tekinthetők a 10—14 éves életkorhoz kötöttek. — Milyen értelemben lehet arról beszélni, hogy az általános iskolában kialakulhatnak olyan csoportok, amelyek a közösségi életnek tudatos akadályozói:

A bíráló bizottságok javaslata alapján a Tudományos Minősítő Bizottság Pedagógiai Szakbizottsága VENDÉGH SÁNDOR, OROSZ SÁNDOR és HORVÁTH LAJOS részére a neveléstudományok kandidátusa tudományos fokozatot odaítélte.

SIMON PÉTERNÉ